

O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA KOMPLIMENT IFODALARINING QIYOSIY XUSUSIYATLARI

Ibodullayeva Maxmuda,
TIFT universiteti magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek va ingliz tillarida kompliment ifodalarining lingvopragmatik, struktur-semantik va madaniy xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Kompliment nutqiy akt sifatida suhbatdoshga ijobiy baho berish, ijtimoiy yaqinlikni mustahkamlash, muloqotda samimiylilik va xushmuomalalikni yuzaga chiqarish vositasi hisoblanadi. Tadqiqotda komplimentlarning nutqiy akt nazariyasi, xushmuomalalik tamoyillari, approbation va modesty maxsimlari, shuningdek, ijtimoiy-madaniy kontekst bilan bog‘liq jihatlari yoritiladi. Ingliz tilida komplimentlar ko‘pincha qisqa, to‘g‘ridan-to‘g‘ri va individual yutuq, tashqi ko‘rinish yoki shaxsiy tanlovga qaratilgan bo‘lsa, o‘zbek tilida komplimentlar ko‘proq hurmat, duo, ijtimoiy maqom, axloqiy fazilat, oila va jamoaviy qadriyatlar bilan bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Maqolada har ikki tildagi komplimentlarning grammatik modellari, leksik-semantik vositalari, pragmatik funksiyalari va javob strategiyalari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: kompliment, nutqiy akt, pragmatika, xushmuomalalik, ijobiy baho, o‘zbek tili, ingliz tili, qiyosiy tahlil, madaniy kontekst.

Abstract. This article presents a comparative analysis of compliment expressions in Uzbek and English from linguopragmatic, structural-semantic, and cultural perspectives. A compliment is regarded as a speech act that expresses positive evaluation, strengthens social solidarity, and creates politeness and emotional closeness in communication. The study discusses compliments within the framework of speech act theory, politeness principles, the approbation and modesty maxims, and sociocultural context. In English, compliments are often brief, direct, and focused on personal achievement, appearance, or individual choice, whereas in Uzbek, compliments are more closely associated with respect, blessing, social status, moral qualities, family values, and collective norms. The article analyzes the grammatical models, lexical-semantic means, pragmatic functions, and response strategies of compliment expressions in both languages.

Keywords: compliment, speech act, pragmatics, politeness, positive evaluation, Uzbek, English, comparative analysis, cultural context.

Аннотация. В данной статье проводится сравнительный анализ комплиментарных выражений в узбекском и английском языках с лингвопрагматической, структурно-семантической и культурной точек зрения. Compliment рассматривается как речевой акт, выражающий положительную оценку адресата, укрепляющий социальную близость и создающий атмосферу вежливости и доброжелательности в коммуникации. В исследовании рассматриваются комплименты в рамках теории речевых актов, принципов вежливости, максим одобрения и скромности, а также социокультурного контекста. В английском языке комплименты часто бывают краткими, прямыми и ориентированными на личные достижения, внешность или индивидуальный выбор, тогда как в узбекском языке они теснее связаны с уважением, благопожеланием, социальным статусом, нравственными качествами, семьей и коллективными ценностями. В статье анализируются грамматические модели, лексико-семантические средства, прагматические функции и стратегии ответа на комплименты в обоих языках.

Ключевые слова: комплимент, речевой акт, прагматика, вежливость, положительная оценка, узбекский язык, английский язык, сравнительный анализ, культурный.

Kirish. Til insonlar o‘rtasidagi muloqotni tashkil etuvchi oddiy aloqa vositasi bo‘libgina qolmay, balki ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi, shaxslararo masofani belgilovchi, ijobiy yoki salbiy bahoni ifodalovchi murakkab kommunikativ tizimdir.

Kundalik nutqda insonlar bir-biriga murojaat qiladi, iltimos qiladi, minnatdorchilik bildiradi, uzr soʻraydi, tabriklaydi, maqtaydi yoki tanqid qiladi. Ana shunday nutqiy harakatlar ichida kompliment alohida oʻrin egallaydi. Chunki kompliment orqali soʻzlovchi tinglovchining tashqi koʻrinishi, xatti-harakati, qobiliyati, fazilati, mulki, mehnati yoki yutugʻiga nisbatan ijobiy baho bildiradi.

Nutqiy akt nazariyasi nuqtayi nazaridan qaralganda, kompliment oddiy maʼlumot yetkazuvchi gap emas, balki muayyan kommunikativ harakatdir. J.L. Austin til birliklari yordamida inson faqat voqelikni tasvirlamasligi, balki muayyan harakatni ham amalga oshirishini asoslab bergan [1]. J.R. Searle esa nutqiy aktlarni tizimlashtirib, ularning illokutiv kuchi va kommunikativ vazifasiga eʼtibor qaratadi [2]. Shu jihatdan komplimentning illokutiv maqsadi – adresatga ijobiy baho berish, uni ruhlantirish, muloqotda samimiylik yaratish va ijtimoiy yaqinlikni mustahkamlashdan iborat.

Kompliment nutqiy akti xushmuomalalik nazariyasi bilan ham bevosita bogʻliq. Brown va Levinson xushmuomalalikni “face”, yaʼni shaxsning ijtimoiy qiyofasi va kommunikativ ehtiyojlari bilan izohlaydi [3]. Kompliment koʻp hollarda adresatning ijobiy “face”ini qoʻllab-quvvatlaydi, yaʼni uni qadrlash, eʼtirof etish va hurmat qilish vositasiga aylanadi. Biroq ayrim holatlarda kompliment noqulaylik ham tugʻdirishi mumkin, chunki haddan tashqari bevosita maqtov, shaxsiy hududga kirish yoki madaniy meʼyorga mos kelmagan baho adresat uchun “face-threatening act” sifatida qabul qilinishi ehtimoldan xoli emas [6].

G.N. Leechning xushmuomalalik tamoyillarida kompliment ayniqsa approbation maxim va modesty maxim bilan bogʻliq holda talqin qilinadi. Approbation maxim boshqani maqtashni, unga ijobiy baho berishni ragʻbatlantiradi; modesty maxim esa oʻzini maqtashni cheklaydi [4]. Bu ikki tamoyil kompliment va unga javob berish jarayonida bir-biri bilan murakkab munosabatga kirishadi. Masalan, ingliz tilida “Thank you” orqali komplimentni qabul qilish odatiy boʻlsa, oʻzbek tilida baʼzan “Yoʻgʻ-e, unchalik emas”, “Siz aytganchalik emas”, “Rahmat, koʻnglingiz chiroyli” kabi kamtarona javoblar ustunlik qilishi mumkin. Bu holat madaniy xushmuomalalik meʼyorlarining turlicha ekanini koʻrsatadi.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, oʻzbek va ingliz tillarida kompliment ifodalari grammatik shakli, semantik mazmuni, pragmatik vazifasi va madaniy asoslari jihatidan bir-biridan farqlanadi. Ingliz tilidagi komplimentlar koʻpincha individual erkinlik, shaxsiy tanlov va bevosita ijobiy baho bilan bogʻliq boʻlsa, oʻzbek tilida kompliment koʻproq hurmat, hayo, kamtarlik, duo, ijtimoiy maqom, yosh farqi, oila va jamoaviy qadriyatlar doirasida shakllanadi. Shu bois komplimentni faqat “maqtov” deb tushunish yetarli emas; uni lingvopragmatik, sotsiolingvistik va lingvomadaniy hodisa sifatida oʻrganish zarur.

Ushbu maqolaning maqsadi – oʻzbek va ingliz tillarida kompliment ifodalarining qiyosiy xususiyatlarini aniqlash, ularning struktur-semantik modellari, pragmatik

vazifalari, madaniy shartlanganligi va javob strategiyalarini ilmiy asosda yoritishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili. Kompliment nutqiy akti XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab pragmatika, sotsiolingvistika va madaniyatlararo kommunikatsiya doirasida faol o'rganila boshladi. Nutqiy akt nazariyasining asoschilari J.L. Austin va J.R. Searle tilning harakat bajarish xususiyatini ko'rsatib bergan bo'lsa, keyingi tadqiqotlarda kompliment ana shu harakatlarning ijobiy baho bildiruvchi turi sifatida tahlil qilindi [2].

Komplimentga javob berish masalasi A. Pomerantz tadqiqotlarida alohida yoritilgan. U komplimentga javob berishda ikki xil kommunikativ talab to'qnashishini ko'rsatadi: bir tomondan, suhbatdoshning ijobiy bahosini qabul qilish zarur; ikkinchi tomondan, o'zini haddan tashqari maqtashdan qochish lozim [5]. Shu sababli komplimentga javob ko'pincha oddiy "qabul qilish" emas, balki qabul qilish, rad etish, yumshatish, mavzuni o'zgartirish yoki javob komplimenti bilan murakkablashgan shaklda namoyon bo'ladi.

J. Holmes komplimentni ijobiy xushmuomalalik strategiyasi sifatida tahlil qiladi. Uning tadqiqotida komplimentlar suhbatdoshlar o'rtasidagi ijtimoiy yaqinlikni mustahkamlash, emotsional aloqani kuchaytirish va muloqotda do'stona muhit yaratish vositasi sifatida baholanadi [6]. Holmes komplimentlarning jins, ijtimoiy vaziyat, suhbatdoshlar munosabati va kontekstga bog'liq holda turlicha qo'llanishini ham ko'rsatadi [6].

N. Wolfson va J. Manes ingliz tilidagi komplimentlarning formulaik xususiyatlariga e'tibor qaratgan. Ularning tadqiqotlarida amerika ingliz tilidagi komplimentlarning ko'pchiligi ma'lum struktur modellarga tayanishi qayd etilgan [7; 8]. Masalan, "You look nice", "That is a beautiful dress", "I like your haircut", "You did a great job" kabi tuzilmalar ingliz tilida keng tarqalgan kompliment modellari sifatida ko'rsatiladi. Bu holat ingliz tilida komplimentlar grammatik jihatdan sodda, leksik jihatdan ijobiy baholovchi sifatlar va fe'llarga boy ekanini ko'rsatadi.

R.K. Herbert ingliz tilida kompliment va unga javob berish strategiyalarini katta material asosida o'rgangan. Uning tadqiqotida komplimentga javoblar qabul qilish, izoh berish, rad etish, qaytarish, savol bilan javob berish kabi turlarga ajratiladi [9]. Bu yondashuv komplimentni faqat bir tomonlama nutqiy akt emas, balki ikki tomonlama interaktiv hodisa sifatida ko'rishga imkon beradi.

O'zbek tilshunosligida ham nutqiy akt, xushmuomalalik, murojaat, baholash, madaniy muloqot va pragmatik ma'no masalalari bo'yicha tadqiqotlar mavjud. O'zbek tilida kompliment ifodalari ko'pincha "maqtov", "olqish", "duo", "e'tirof", "iltifot", "hurmat ifodasi" kabi tushunchalar bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi. Biroq o'zbek va ingliz tillarida komplimentlarning qiyosiy lingvopragmatik xususiyatlarini alohida tizimli tahlil qilish hali kengroq ilmiy asoslashni talab qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur maqola nazariy-qiyosiy tahlil xarakteriga ega bo'lib, unda o'zbek va ingliz tillaridagi kompliment ifodalari lingvopragmatik, struktur-semantik va madaniy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada keltirilgan o'zbek va ingliz tilidagi misollar tahliliy-illyustrativ xarakterga ega; ular mustaqil dala korpusi yoki statistik eksperiment natijasi sifatida emas, balki nazariy yondashuvlarni izohlash maqsadida beriladi. Bu usul mavzuni yolg'on statistik ma'lumotlarsiz, ilmiy ehtiyotkorlik bilan yoritish imkonini beradi.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalaniladi:

1. **Qiyosiy-lingvistik tahlil** – o'zbek va ingliz tillaridagi kompliment ifodalarining grammatik va semantik o'xshash hamda farqli jihatlarni aniqlash uchun qo'llanadi.
2. **Lingvopragmatik tahlil** – komplimentning illokutiv maqsadi, perlokutiv ta'siri, xushmuomalalik strategiyasi va muloqotdagi vazifasini aniqlashga xizmat qiladi.
3. **Struktur-semantik tahlil** – kompliment ifodalarida qo'llanadigan sifat, ot, fe'l, kuchaytirgich, undov va baholovchi birliklarning ma'no tuzilishini ochib beradi.
4. **Madaniyatlararo tahlil** – o'zbek va ingliz tillarida komplimentlarning madaniy qadriyatlar, ijtimoiy maqom, yosh, jins, yaqinlik darajasi va kommunikativ vaziyat bilan bog'liqligini aniqlaydi.
5. **Nutqiy akt tahlili** – komplimentni ekspressiv nutqiy akt sifatida baholab, uning muloqotdagi harakat bajaruvchi xususiyatini izohlaydi [1], [2].

Tahlillar va natijalar.

1. *Kompliment nutqiy akt sifatida.* Kompliment nutqiy akt sifatida adresatga nisbatan ijobiy baho bildiradi. Bu baho tashqi ko'rinish, kiyim, kasbiy muvaffaqiyat, nutq madaniyati, aql, axloqiy fazilat, uy-joy, taom, farzand tarbiyasi yoki muayyan ish natijasiga qaratilishi mumkin. Masalan, ingliz tilida:

- *You look wonderful today.*
- *That was an excellent presentation.*
- *I really like your dress.*
- *You did a great job.*

O'zbek tilida esa:

- *Bugun juda chiroyli ko'rinyapsiz.*
- *Ma'ruzangiz juda mazmunli bo'ldi.*
- *Kiyimingiz juda yarashibdi.*
- *Ishingizga gap yo'q.*
- *Qo'lingiz dard ko'rmasin.*

Bu misollar shuni ko'rsatadiki, har ikki tilda kompliment adresatga ijobiy baho berish vazifasini bajaradi. Biroq ularning ifodalanish usuli bir xil emas. Ingliz tilida kompliment ko'pincha bevosita, qisqa va aniq struktur model asosida beriladi. O'zbek tilida esa kompliment ba'zan bevosita baho shaklida, ba'zan esa duo, olqish, metaforik ifoda yoki hurmat formulasi orqali namoyon bo'ladi.

Kompliment ekspressiv nutqiy aktlar qatoriga kiradi, chunki u soʻzlovchining ijobiy munosabatini ifodalaydi. Searle tasnifida ekspressivlar soʻzlovchining muayyan holatga nisbatan psixologik munosabatini bildiradi [2]. Komplimentda bu munosabat “ma’qullash”, “qadrlash”, “e’tirof etish”, “zavqlanish” kabi ma’nolar orqali yuzaga chiqadi.

2. Ingliz tilida kompliment ifodalarining struktur xususiyatlari. Ingliz tilida komplimentlar koʻpincha qisqa, standartlashgan va ijobiy baholovchi birliklarga tayangan holda tuziladi. Manes va Wolfson tadqiqotlarida amerika ingliz tilidagi komplimentlarning formulaik tabiati alohida ta’kidlangan [7], [8]. Ingliz tilida eng koʻp uchraydigan kompliment modellari quyidagicha koʻrsatilishi Ingliz tilida nice, good, great, beautiful, lovely, excellent, wonderful, amazing, impressive kabi sifatlar kompliment ifodalarining asosiy leksik yadrosini tashkil qiladi. Bu sifatlar yordamida soʻzlovchi adresatning tashqi koʻrinishi, ishi, mulki yoki qobiliyatiga ijobiy baho beradi.

Struktur model	Misol	Pragmatik vazifa
You look + adjective	You look great.	Tashqi koʻrinishga baho
I like/love + noun phrase	I like your dress.	Shaxsiy tanlovni maqtash
That is + adjective + noun	That is a beautiful painting.	Buyum yoki ish natijasini baholash
You are + adjective	You are very talented.	Shaxsiy sifatni e’tirof etish
You did + adjective + job	You did a great job.	Faoliyat natijasini baholash
What a + adjective + noun!	What a lovely house!	Hayrat va ijobiy baho

Inglizcha komplimentlarda birinchi shaxsli baho ifodalari ham keng qoʻllanadi:

- *I like your idea.*
- *I love your style.*
- *I really enjoyed your talk.*
- *I admire your patience.*

Bu tuzilmalar soʻzlovchining shaxsiy munosabatini bevosita bildiradi. Bunday bevositalik ingliz tilidagi individualistik kommunikativ madaniyat bilan bogʻliq boʻlib, unda shaxsiy fikrni aniq bildirish koʻpincha tabiiy va ijobiy qabul qilinadi.

3. Oʻzbek tilida kompliment ifodalarining struktur xususiyatlari. Oʻzbek tilida komplimentlar ham bevosita, ham bilvosita shakllarda ifodalanadi. Bevosita shaklda sifat va ravishlar orqali ijobiy baho beriladi:

- *Juda chiroyli koʻrinyapsiz.*
- *Nutqingiz juda ravon ekan.*
- *Ishingiz nihoyatda puxta chiqibdi.*
- *Farzandingiz juda odobli ekan.*
- *Uylaringiz juda fayzli ekan.*

Bilvosita shaklda esa kompliment koʻpincha duo, olqish, istak, kinoyasiz e’tirof yoki madaniy formulalar orqali ifodalanadi:

- *Qoʻlingiz dard koʻrmasin.*
- *Baraka toping.*
- *Koʻz tegmasin.*

- *Umringizdan baraka toping.*
- *Ota-onangizga rahmat.*
- *Yuzingizdan nur yog‘ilib turibdi.*

O‘zbek tilida komplimentning muhim xususiyatlaridan biri – uning ijtimoiy va axloqiy qadriyatlar bilan kuchli bog‘liqligidir. Masalan, ingliz tilida “You are smart” yoki “You are talented” kabi bevosita shaxsiy sifatga berilgan baho oddiy holat bo‘lsa, o‘zbek tilida bunday baho ko‘pincha yumshatilgan, hurmatli yoki duo bilan boyitilgan holda aytiladi:

- *Aqlingizga qoyilman.*
- *Ilmingiz bundan ham ziyoda bo‘lsin.*
- *Sizdan ko‘p narsa o‘rgansa bo‘ladi.*
- *Baraka toping, juda chiroyli ish qilibsiz.*

O‘zbekcha komplimentlarda **juda, nihoyatda, rosa, benihoya, g‘oyat, ajoyib, zo‘r, chiroyli, fayzli, odobli, kamtar, mehnatkash, bilimli** kabi baholovchi birliklar faol ishlatiladi. Biroq bu birliklar ko‘pincha kontekst, yosh, jins, maqom va suhbatdoshlar o‘rtasidagi masofaga qarab tanlanadi.

4. Semantik jihatdan kompliment obyektlari. Har ikki tilda kompliment turli obyektlarga qaratilishi mumkin. Biroq qaysi obyektga ko‘proq e‘tibor berilishi madaniy me‘yorlar bilan bog‘liq.

Kompliment obyekti	Ingliz tilidagi misol	O‘zbek tilidagi misol
Tashqi ko‘rinish	You look beautiful.	Bugun juda chiroyli ko‘rinyapsiz.
Kiyim	I love your dress.	Ko‘ylagingiz juda yarashibdi.
Ish natijasi	You did a great job.	Ishingizga gap yo‘q.
Nutq / ma‘ruza	Your presentation was excellent.	Ma‘ruzangiz juda mazmunli bo‘ldi.
Taom	This food is delicious.	Qo‘lingiz shirin ekan.
Farzand	Your child is very polite.	Farzandingiz juda odobli ekan.
Uy / muhit	What a lovely house!	Uyingiz juda fayzli ekan.
Axloqiy fazilat	You are very kind.	Juda mehribon inson ekansiz.

Ingliz tilida shaxsiy tanlovga qaratilgan komplimentlar keng tarqalgan:

- *I like your shoes.*
- *Your haircut looks great.*
- *That color suits you.*

O‘zbek tilida esa kompliment ko‘pincha shaxsning ijtimoiy qadri, axloqiy fazilati va oila bilan bog‘liq jihatlariga qaratiladi:

- *Odobingizga qoyilman.*
- *Ota-onangizga rahmat.*
- *Farzandlaringizning kamolini ko‘ring.*
- *Elga foydasi tegadigan inson ekansiz.*

Bu farq ikki til vakillarining madaniy qadriyatlar tizimiga borib taqaladi. Ingliz tilida shaxsiy individual yutuq va tashqi ifoda ko‘proq markazda bo‘lsa, o‘zbek tilida ijtimoiy hurmat, tarbiya, oila, axloq va jamoaviy munosabat muhimroq o‘rin tutadi.

5. Pragmatik vazifalar qiyosi. Komplimentning asosiy pragmatik vazifasi ijobiy baho berish bo‘lsa-da, u turli kommunikativ maqsadlarga xizmat qilishi mumkin. Ingliz va o‘zbek tillarida ushbu vazifalar umumiy jihatdan o‘xshash, ammo ifoda usullari farqli.

Pragmatik vazifa	Ingliz tilida	O‘zbek tilida
Ijobiy baho	You did well.	Juda yaxshi bajardingiz.
Suhbat boshlash	Nice jacket!	Ko‘ylagingiz yarashibdi.
Yaqinlik yaratish	I like your sense of humor.	Gaplaringiz odamga yoqadi.
Minnatdorlikni kuchaytirish	You were very helpful.	Yordamingiz katta bo‘ldi, rahmat.
Rag‘batlantirish	You are improving a lot.	Ancha o‘sib qoldingiz.
Hurmat bildirish	I admire your work.	Mehnatingizga qoyilman.
Duo / olqish	—	Qo‘lingiz dard ko‘rmasin.

Ingliz tilida kompliment ko‘pincha “small talk”, ya’ni qisqa ijtimoiy suhbatni boshlash yoki davom ettirish vositasi sifatida ishlaydi. Masalan, “Nice weather”, “Great presentation”, “I like your office” kabi ifodalar suhbatni yumshoq boshlashga xizmat qiladi.

O‘zbek tilida esa kompliment ko‘proq ijtimoiy iliqlik, hurmat, samimiyat va madaniy yaqinlikni bildiradi. Masalan, mehmondorchilikda “Dasturxoningiz fayzli ekan”, “Qo‘lingiz shirin ekan”, “Baraka toping” kabi ifodalar faqat taomni maqtash emas, balki mezbonga hurmat, minnatdorlik va duo bildirish vazifasini ham bajaradi.

6. Kompliment va xushmuomalalik strategiyalari. Brown va Levinson nazariyasiga ko‘ra, inson muloqotda o‘zining ijobiy va salbiy “face” ehtiyojlarini himoya qiladi [3]. Kompliment adresatning ijobiy “face”ini mustahkamlashga xizmat qiladi, chunki u adresatni e’tirof etadi va qadrlaydi. Masalan:

- *You are very professional.*
- *Siz juda mas’uliyatli inson ekansiz.*

Bu gaplarda adresatning ijtimoiy qiyofasi ijobiy baholanmoqda. Biroq kompliment har doim ham mutlaq ijobiy qabul qilinmaydi. Masalan, juda shaxsiy tashqi ko‘rinishga qaratilgan kompliment rasmiy vaziyatda noqulaylik tug‘dirishi mumkin. Ingliz madaniyatida “You look sexy” kabi ifodalar rasmiy kontekstda noo‘rin hisoblanishi mumkin. O‘zbek madaniyatida esa qarama-qarshi jins vakiliga tashqi ko‘rinish yuzasidan bevosita kompliment aytish ayrim vaziyatlarda madaniy ehtiyotkorlikni talab qiladi.

Leechning approbation maximiga ko‘ra, so‘zlovchi suhbatdoshni maqtash orqali xushmuomalalikni yuzaga chiqaradi [4]. Biroq modesty maximga ko‘ra, adresat o‘zini haddan tashqari maqtalgan holatda ko‘rsatmaslikka intiladi [4]. Shuning uchun o‘zbek tilida komplimentga javoblar ko‘pincha kamtarlik bilan ifodalanadi:

- *Rahmat, siz aytganchalik emas.*
- *Qo‘ldan kelganicha qildik.*
- *O‘zingizdan o‘rgandik.*
- *Ko‘nglingiz chiroyli ekan.*

Ingliz tilida esa komplimentga qisqa va bevosita qabul javobi ko‘proq uchraydi:

- *Thank you.*
- *Thanks, I appreciate it.*
- *I'm glad you liked it.*
- *That means a lot.*

Bu farq komplimentga javob berishdagi madaniy me'yorlarning turlicha ekanini ko'rsatadi. Pomerantz ta'kidlaganidek, komplimentga javob berishda adresat bir vaqtning o'zida suhbatdoshning bahosini inkor etmaslik va o'zini ortiqcha maqtamaslik muammosiga duch keladi [5].

7. Komplimentga javob strategiyalari. Kompliment faqat so'zlovchi tomonidan aytiladigan bir tomonlama nutqiy akt emas. U odatda javob talab qiladi. Javob esa komplimentning muloqotdagi ta'sirini belgilaydi. Ingliz va o'zbek tillarida komplimentga javob strategiyalarini quyidagicha tasniflash mumkin:

Javob strategiyasi	Inglizcha misol	O'zbekcha misol
Qabul qilish	Thank you.	Rahmat.
Minnatdorchilik + izoh	Thanks, I worked hard on it.	Rahmat, ancha mehnat qilgandik.
Kamtarona rad etish	Oh, it's nothing.	Yo'g'-e, unchalik emas.
Javob komplimenti	Thanks, I like yours too.	Sizniki ham juda chiroyli.
Mavzuni o'zgartirish	Thanks. So, shall we start?	Rahmat, endi ishga o'tsak.
Bahoni kamaytirish	It was not my best work.	Hali kamchiliklari bor.
Duo bilan javob	—	Baraka toping, rahmat.

Ingliz tilida "Thank you" formulasi komplimentga eng oddiy va neytral javob sifatida ishlatiladi. O'zbek tilida esa "Rahmat" bilan birga "Ko'nglingiz chiroyli", "Yaxshi niyatlaringizga rahmat", "Sizdan o'rgandik", "Alloh rozi bo'lsin" kabi madaniy jihatdan boy javoblar ham uchraydi.

Ayniqsa, o'zbek madaniyatida kamtarlik muhim axloqiy qadriyat hisoblangani sababli komplimentni to'liq qabul qilish ba'zan "o'zini maqtash"dek ko'rinishi mumkin. Shu bois adresat ko'pincha komplimentni yumshatadi:

- *E, qo'ying, oddiygina narsa.*
- *Nasib qilsa, bundan ham yaxshiroq bo'ladi.*
- *Yordam berganlar ko'p bo'ldi.*

Ingliz tilida esa haddan tashqari rad etish ba'zan suhbatdoshning ijobiy bahosini inkor etishdek qabul qilinishi mumkin. Masalan, "No, I'm not good at all" kabi javob suhbatdoshni noqulay holatga qo'yishi mumkin. Shuning uchun ingliz tilida komplimentni qabul qilish ko'proq maqbul hisoblanadi.

8. O'zbek va ingliz tillarida gender va ijtimoiy maqom omili. Komplimentlar gender, yosh, maqom va ijtimoiy masofaga juda sezgir nutqiy akt hisoblanadi. Holmes va Herbert tadqiqotlarida komplimentning jins va ijtimoiy munosabat bilan bog'liq jihatlari alohida ko'rsatilgan [9]. Ingliz tilida ayollar o'rtasida tashqi ko'rinish, kiyim va shaxsiy uslubga qaratilgan komplimentlar keng tarqalgan bo'lishi mumkin:

- *Your hair looks great.*

- *I love your bag.*
- *That color really suits you.*

Erkaklar o'rtasidagi komplimentlar esa ko'proq ish natijasi, mahorat, sport, texnik qobiliyat yoki muvaffaqiyatga qaratilishi mumkin:

- *Good job.*
- *That was a smart move.*
- *You handled it well.*

O'zbek tilida ham gender va maqom muhim omil hisoblanadi. Masalan, ayollarga nisbatan "Ko'ylagingiz yarashibdi", "Juda ochilib ketibsiz" kabi ifodalar yaqinlik darajasiga qarab qo'llanadi. Rasmiy yoki notanish vaziyatda bunday kompliment ehtiyotkorlikni talab qiladi. Erkaklarga nisbatan esa ko'proq kasbiy, axloqiy yoki ijtimoiy fazilatlar maqtaladi:

- *Juda mas'uliyatli inson ekansiz.*
- *Gapingizda salmoq bor.*
- *Ishni puxta qilarkansiz.*
- *El orasida hurmatingiz baland.*

Yosh va maqom ham muhim ahamiyatga ega. O'zbek madaniyatida kichik yoshdagining kattaga kompliment aytishi odatda hurmatli shaklda bo'ladi:

- *Ustoz, ma'ruzangizdan juda ko'p narsa oldik.*
- *Sizdan o'rganadigan jihatlarimiz ko'p.*
- *Tajribangizga qoyilman.*

Kattaning kichikka komplimenti esa rag'batlantirish, duo yoki olqish shaklida ifodalanadi:

- *Barakalla, yaxshi ish qilibsiz.*
- *Kelajaging porloq bo'lsin.*
- *Shunday davom et.*

Ingliz tilida ham maqom farqi mavjud, lekin kompliment ko'pincha nisbatan erkin va bevosita shaklda aytiladi. Masalan, talaba professoriga "That was a very inspiring lecture" deyishi mumkin. O'zbek tilida esa bunday gap odatda "Ustoz, ma'ruzangiz juda mazmunli bo'ldi" kabi hurmat bildiruvchi murojaat bilan yumshatiladi.

9. Lingvomadaniy farqlar. O'zbek va ingliz tillarida komplimentlarning asosiy farqi ularning madaniy asoslarida ko'rinadi. Ingliz tilida individualizm, shaxsiy tanlov, erkin fikr bildirish va bevosita ijobiy baho muhim kommunikativ qadriyat hisoblanadi. Shu sababli ingliz tilidagi komplimentlar ko'pincha aniq va qisqa bo'ladi:

- *Nice work.*
- *Great idea.*
- *You look fantastic.*
- *I love your design.*

O'zbek tilida esa kollektivlik, hurmat, kamtarlik, hayo, ijtimoiy masofa va duo madaniyati muhim o'rin tutadi. Shu bois komplimentlar ko'pincha quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi:

- *Ko'z tegmasin.*
- *Ota-onangizga rahmat.*
- *Baraka toping.*
- *Qo'lingiz dard ko'rmasin.*
- *Yaxshi kunlarga ishlating.*
- *Ilmingiz bundan ham ziyoda bo'lsin.*

Bu ifodalarda oddiy maqtovdan tashqari duo, yaxshi niyat, hurmat va madaniy yaqinlik ham mujassam. Masalan, "Qo'lingiz dard ko'rmasin" iborasi taomni maqtash bilan birga mezbonning mehnatini qadrlash va unga sog'lik tilash vazifasini bajaradi. Ingliz tilida bunga yaqin ifoda "This is delicious" bo'lishi mumkin, ammo unda duo komponenti mavjud emas.

Shuningdek, o'zbek tilida "Ko'z tegmasin" iborasi ijobiy baho bilan birga himoya, ehtiyotkorlik va xalqona e'tiqod elementini ham o'z ichiga oladi. Ingliz tilida "You look wonderful" yoki "Your child is so cute" kabi bevosita komplimentlar ishlatilsa, o'zbek tilida bolaga nisbatan "Ko'z tegmasin, juda shirin bola ekan" kabi qo'shimcha himoya formulasi ishlatilishi mumkin. Bu holat komplimentning madaniy-semantik qatlamlari har ikki tilda turlicha ekanini ko'rsatadi.

10. Qiyosiy umumlashtiruvchi jadval.

Mezoh	Ingliz tilida kompliment	O'zbek tilida kompliment
Ifoda usuli	Bevosita, qisqa, formulaik	Bevosita va bilvosita, ko'pincha duo va hurmat bilan
Asosiy obyekt	Tashqi ko'rinish, kiyim, yutuq, shaxsiy tanlov	Axloq, tarbiya, mehnat, oila, maqom, mehmondorchilik
Grammatik model	You look..., I like..., That is...	Juda..., -ga gap yo'q, qo'lingiz..., ko'z tegmasin
Javob shakli	Thank you, I appreciate it	Rahmat, siz aytganchalik emas, baraka toping
Madaniy asos	Individual baho va shaxsiy fikr	Hurmat, kamtarlik, duo, jamoaviy qadriyat
Xavfli vaziyat	Juda shaxsiy yoki noo'rin kompliment	Hayo, yosh, jins va maqomga zid kompliment
Pragmatik vazifa	Ijobiy baho, suhbat boshlash, rag'bat	Ijobiy baho, hurmat, duo, samimiyat, ijtimoiy yaqinlik

Xulosa. O'zbek va ingliz tillarida kompliment ifodalarining qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, kompliment har ikki tilda ijobiy baho bildiruvchi, suhbatdoshning ijtimoiy qiyofasini qo'llab-quvvatlovchi va muloqotda samimiylik yaratishga xizmat qiluvchi muhim nutqiy aktdir. Biroq bu nutqiy aktning grammatik shakli, semantik yo'nalishi, pragmatik vazifasi va madaniy asoslari har ikki tilda turlicha namoyon bo'ladi.

Ingliz tilida komplimentlar ko'pincha qisqa, aniq va bevosita bo'lib, **You look great, I like your dress, You did a great job, That was excellent** kabi formulaik

modellar orqali ifodalanadi. Bunday komplimentlar shaxsiy tanlov, individual yutuq, tashqi ko‘rinish yoki faoliyat natijasiga qaratiladi. Ingliz tilida komplimentga javob sifatida **Thank you, Thanks, I appreciate it, I’m glad you liked it** kabi bevosita qabul qilish strategiyalari keng qo‘llanadi.

O‘zbek tilida esa komplimentlar ko‘proq hurmat, duo, kamtarlik, ijtimoiy maqom, axloqiy qadriyat, oila va jamoaviy munosabatlar bilan bog‘liq holda shakllanadi. **Qo‘lingiz dard ko‘rmasin, Ko‘z tegmasin, Ota-onangizga rahmat, Baraka toping, Ishingizga gap yo‘q, Uylaringiz juda fayzli ekan** kabi ifodalar faqat ijobiy bahoni emas, balki madaniy qadriyat, samimiyat va yaxshi niyatni ham ifodalaydi. O‘zbek tilida komplimentga javob ko‘pincha kamtarlik, yumshatish, duo yoki javob komplimenti bilan beriladi.

Nazariy jihatdan kompliment nutqiy akt nazariyasi, xushmuomalalik nazariyasi, approbation va modesty maxsimlari bilan chambarchas bog‘liq. Austin va Searle qarashlari komplimentni harakat bajaruvchi nutq birligi sifatida izohlashga imkon beradi [2]. Brown va Levinson nazariyasi komplimentning adresat “face”ini qo‘llab-quvvatlovchi strategiya ekanini ko‘rsatadi [3]. Leechning approbation va modesty maxsimlari esa kompliment aytish va unga javob berishdagi madaniy muvozanatni tushuntirishga yordam beradi [4]. Pomerantz, Holmes, Wolfson, Manes va Herbert tadqiqotlari esa komplimentlarning ijtimoiy, gender, formulaik va interaktiv xususiyatlarini ochib beradi [9].

Shunday qilib, “O‘zbek va ingliz tillarida kompliment ifodalarining qiyosiy xususiyatlari” mavzusi lingvopragmatika, qiyosiy tilshunoslik, madaniyatlararo kommunikatsiya va tarjimashunoslik uchun muhim ilmiy ahamiyatga ega. Mazkur mavzuni keyingi bosqichda real og‘zaki va yozma korpus materiallari asosida, yosh, jins, ijtimoiy maqom, rasmiy-norasmiy vaziyat va javob strategiyalari kesimida chuqurroq tadqiq etish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Austin J.L. *How to Do Things with Words*. – Oxford: Clarendon Press, 1962.
2. Searle J.R. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
3. Brown P., Levinson S.C. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
4. Leech G.N. *Principles of Pragmatics*. – London: Longman, 1983.
5. Pomerantz A. Compliment Responses: Notes on the Co-operation of Multiple Constraints // Schenkein J. ed. *Studies in the Organization of Conversational Interaction*. – New York: Academic Press, 1978. – P. 79–112.
6. Holmes J. Paying Compliments: A Sex-Preferential Politeness Strategy // *Journal of Pragmatics*. – 1988. – Vol. 12, Issue 4. – P. 445–465.
7. Wolfson N. Compliments in Cross-Cultural Perspective // *TESOL Quarterly*. – 1981. – Vol. 15, No. 2. – P. 117–124.

8. Manes J., Wolfson N. The Compliment Formula // Coulmas F. ed. *Conversational Routine: Explorations in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech*. – The Hague: Mouton, 1981. – P. 115–132.
9. Herbert R.K. Sex-Based Differences in Compliment Behavior // *Language in Society*. – 1990. – Vol. 19, No. 2. – P. 201–224.
10. Holmes J. Compliments and Compliment Responses in New Zealand English // *Anthropological Linguistics*. – 1986. – Vol. 28, No. 4. – P. 485–508.
11. Wolfson N. *Perspectives: Sociolinguistics and TESOL*. – Cambridge, MA: Newbury House, 1989.
12. Wierzbicka A. *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction*. – Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 1991.
13. Thomas J. *Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics*. – London/New York: Longman, 1995.
14. Yule G. *Pragmatics*. – Oxford: Oxford University Press, 1996.
15. Cutting J. *Pragmatics and Discourse: A Resource Book for Students*. – London/New York: Routledge, 2002.

